

RIJEČ**GRAČANIČKI
GLASNIK**časopis za kulturnu
historijuBroj 38, godina XIX
novembar, 2014.

© Monos 2014

Osvrti, prikazi, recenzije

**Esad Kurtović, Konj u srednjovjekovnoj Bosni,
Univerzitet u Sarajevu, 2014.***Kraljevstvo za konja! My kongdom for a horse!*

—W. SHAKESPEARE, RICHARD III

Ova knjiga prvenstveno je namijenjena historičarima, pravnicima, ekonomistima, politolozima, filologima, historičarima umjetnosti, dok je široj čitalačkoj publici, samo na prvi pogled, možda manje atraktivna. Preko konja, kao plemenite i, nadasve, korisne domaće životinje točak historije se brže i lakše okretao. Ovim svojim obimnim istraživanjem, autor je uspio da iz svim novog ugla posvjedoči o društvu srednjovjekovne Bosne. Zašto je knjiga interesantna ekonomistima? Služeći ljudima na raznim poljima i u svakodnevnom životu, u domaćinstvu i zajednici, konji su vrlo rano postali etalon vrijednosti, predmet međunarodnog i unutrašnjeg finansijskog prometa, oblik zaduživanja depozita i zaloga i sredstvo kojim se ostvarivala dobit.

U pravnim okvirima knjiga je veoma interesantan izvor informacija zato što donosi široku lepezu pravnih poslova, od ugovora o kupovini, uzgoju, prevozu, tužbi za pljačku, otimanje, ugrožavanje tuđe imovine, nebrige uzgajivača, do ostavinskih postupaka, čiji su predmet ostavine bili konji.

U analizi porijekla imena ljudi i mjesta za filologe su data mnoga objašnjenja, te razlozi nastanka takvih naziva. Za historičare umjetnosti velika je pomoć na jednom mjestu imati pregled i prikaz pronađenih i evidentiranih stećaka, pečata, grbova sa motivom konja i konjanika, te osvrt na ostala umjetnička djela čiji su motivi bili prikazi konja. Osim stručne pomoći u gore pomenutim oblastima, knjiga može biti interesantna u izučavanju političkih nauka (vidjeli smo na koji način je konj pomagao u ratovima), takođe za veterinarske nauke, sociološke nauke, filozofske, književnosti, pa do široke čitalačke populacije, posebno ljubitelja konja kao

čovjekovog pratioca, pomoćnika, prijatelja još od historijskih prapočetaka.

Naslov djela "Konj u srednjovjekovnoj Bosni" suštinski skreće pažnju na konja kao težište istraživanja dok odrednica srednjovjekovna Bosna jasno ukazuje da se radi o prikazu historičara, jednog perioda u kojem je konj imao izuzetno važnu ulogu, pa se može reći da naslov djela u potpunosti odražava sadržaj i preporučuje ga ciljanoj čitalačkoj grupaciji. Izbor teme je originalan, dok je sam motiv znalački odabran motiv. Njegovom obradom autor zalazi u područje više naučnih disciplina, prikazujući društveno okruženje, utjecaj na historijske tokove, način života, formiranje zakonske regulative i razvoj same države. Rijetkost je u stručnoj i naučnoj literaturi naići na knjigu koja se čita "u cugu", a upravo takva je knjiga "Konj u srednjovjekovnoj Bosni." Samim izborom teme autor je uspostavio prečicu do čitaoca, prenoseći mnoge usko stručne informacije posredstvom općeprisutnog simbola svakodnevnog života u srednjem vijeku.

Primijenjene znanstvene metode u istraživanju i pisanju, te zaključci do kojih je autor došao daju čitaocu potpun i zanimljiv odgovor na pitanje šta je to sve predstavljao konj u bosanskoj srednjovjekovnoj državi. Kombinujući neobjavljenu građu Dubrovačkog državnog arhiva sa objavljenim izvorima, uspješno je sklopio mozaik koji na kraju pruža jednu novu, do sada neviđenu historijsku sliku. Svaka od kockica tog mozaika prelama svjetlost drugačije od klasičnih, često suhoparnih stručnih radova, vezanih samo za jedan profil zainteresovanih čitalaca.

Knjiga ima 825 stranica, u okviru kojih slikovnih prikaza ima 112, grafikona i šema ima 100. Podaci o referencama citirane domaće i strane literature su sljedeći: fusnota ima 1549, korištenih neobjavljenih izvora 14, objavljenih izvora 45, a literature 200 publikacija. Koncipirana je u dvije temeljne, međusobno povezane cjeline. U prvoj se nalazi

deset poglavlja, te uvod i zaključak, dok je drugi složen u tri poglavlja.

Nakon kraćeg uvoda, slijedi prvo poglavlje pod naslovom "Konj u Bosni u srednjem vijeku", obima 52 stranice, koje obuhvata četrnaest tematskih cjelina. Bavi se ulogom konja od najstarijih vremena do osmanskog perioda, prvenstveno kao oslonca u vojnim pohodima, učesnika u viteškim nadmetanjima, do simbola na grbovima, pečatima i stećcima. Drugo poglavlje "Uzgoj konja kroz prizmu ugovora o uzgoju" obuhvata dva potpoglavlja, i to Socida - ugovor o uzgoju i More boni et fidelis pastoris - što predstavlja obavezu čuvanja stoke prema običajima pravih pastira. Na dvadeset i četiri stranice opisana je saradnja Dubrovnika sa bosanskim zaleđem na temelju oko stotinu ugovora o uzgoju i čuvanju konja, te više tužbi (La menta de foris) između ugovarača. Ovo poglavlje je naročito interesantno za pravnike jer pruža uvid u običajna prava određenih krajeva Bosne, koja su dugotrajnom praksom prerastala u stabilne norme. Poštovanjem i davanjem prioriteta pravu vlasnika, obezbjeđivala je dubrovačka vlastela sebi povlašten pravni položaj u odnosu na uzgajivače. Ugovori su često bili i jednostrano obavezujući, te upitne isplativosti za uzgajivača, zbog čega je često dolazilo i do njihovog kršenja, te pokretanja tužbi.

Kako je knjiga prvenstveno namijenjena historičarima, poglavlje koje govori o ugovorima o uzgoju nije opširno, iako je u njemu izneseno i dokumentovano gledište o pravnom položaju uzgajivača stoke u Bosni u srednjem vijeku, te općenito pravni okviri života i poslovanja Bosne i Dubrovnika. Treće poglavlje "Kupoprodaja i cijena konja" napisano je na 59 stranica i govori o načinu i mjestu kupoprodaje, vremenu plaćanja i cijeni, zamjeni i preprodaji, te o sporovima i oduzimanju konja. Sadrži sedamnaest tematskih cjelina u kojima se pokazuje značaj i mjesto konja u ekonomiji razvijenog srednjeg vijeka. O samom izgledu konja saznajemo nešto više

iz njihovih opisa u ugovorima o kupoprodaji, iz sporova i nekih primjera pljački.

Slijedi četvrto poglavlje "Konjska oprema", koje na 49 stranica opisuje i prikazuje, na primjerima bosanskih velmoža, koliko se u vrijednosti konjske opreme ogledao status vlasnika konja. Nazivi niza zanata, vezanih za konjsku opremu, kao što su konjušari, kovači, potkivači, sedlari, ostavili su vidljive tragove u toponomastici, nazivima sela i prezimenima, heraldici, pa čak i u umjetnosti.

"Karavanska trgovina", peto je poglavlje ispisano na 97 strana, najobimnije je u knjizi i podijeljeno je na 18 potpoglavlja. Uloga i mjesto karavanske trgovine u privredi srednjeg vijeka zaslužilo je ovako kvalitetnu analizu, predočenu kroz ugovore o prevozu robe i tužbe.

U šestom poglavlju, "Pljačke konja i konjske opreme" na 31 strani, u devet potpoglavlja, govori se o pljačkama kao uobičajenom poslovnom riziku, te o načinima rješavanja pljački. Sedmo poglavlje zauzima sedam strana i pod nazivom "Depozit, zalog, dug, jemstvo, zaostavština, miraz" govori o svakom od navedenih pojmova. Jedan negativan aspekt u životu srednjovjekovnog bosanskog čovjeka prikazan je u sedmom poglavlju "Konj kao štetočina" na šest strana, u dva potpoglavlja, te u narednom osmom "Ranjen i mrtav konj" na četiri strane. Tekstualni dio knjige završava se poglavljem "Konj u onomastici i toponomastici" na 49 stranica, te zaključkom na bosanskom i engleskom jeziku. Svih deset poglavlja, uvod i zaključak napisani su na ukupno 440 stranica i sačinjavaju prvu tematsku cjelinu knjige, tj. 53,33 % od ukupnog sadržaja.

Drugu cjelinu čine "Prilozi", uglavnom tabele na 259 stranica koje potkrepljuju sve napisano u prvom dijelu knjige, "Izvori i literatura" na 23 stranice, te "Registar" ličnih i geografskih imena na 84 stranice. Drugi dio zauzima 46,67 % od ukupnog sadržaja knjige.

U cjelokupnoj kompoziciji djela, važnost materije i dostupnost izvora određivali su

obimnost pojedinih dijelova, što je rezultiralo optimalnim opsegom knjige od 825 stranica. Odvajanjem drugog dijela knjige postignuta je preglednost knjige, a ujedno poboljšana i jasnoća prezentirane materije u prvom dijelu knjige. Pažljivo doziranim primjerima, ukomponovanim u tečan tekst, autor postiže maksimalno. Vješto izbjegnuta suhoparnost, postignuta preplitanjem informacija iz različitih oblasti dovodi do utemeljenih zaključaka naučnog rada, korisnog za izučavanje u svim spomenutim oblastima.

Dokumentarna podloga ovog djela zasnovana je dijelom na neobjavljenoj građi Državnog arhiva u Dubrovniku, a dijelom na objavljenim izvorima novije i aktuelne, savremene literature istaknutih domaćih i stranih autora, mnogih do sada manje korištenih izvora, npr. "Knjige nekretnina dubrovačke općine", "Odabrani spomenici srpskog prava" autora Aleksandra Solovjeva (jednog od osnivača Pravnog fakulteta u Sarajevu), "Per relationem medicorum - povijesnomedicinska građa u dubrovačkim kaznenim spisima iz 15. stoljeća" autorice Tatjane Buklijaš, te "Susret sa zagubljenom poviješću (Područje Bosanske Gradiške u razvijenom srednjem vijeku), profesora Peje Čoškovića. Uz ostalo, ova knjiga jednim dijelom oslanja se i na do sada objavljena zapažena djela samog

autora Esada Kurtovića: "Fragmenti o Milatovićima", "Pljačke i nasilja Dobrojevića, ljudi vojvode Sandalja Hranića sa područja Vrsinja", "Slavni ljudi svoje vrste - Stankovići vremena vojvode Sandalja Hranića Kosače", "Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača", "Dobrašinovići iz Vrsinja", "Selo Grebci u Popovu u srednjem vijeku", "Kameno brdo - Monte lapidosa".

Knjiga je napisana stilom vještog autora koji naučnu literaturu formuliše tako da je svi razumiju. Stručni termini iz više naučnih oblasti objašnjeni su tako da je izbjegnuta ukalupljenost definicija, a mnogi strani termini precizno su prevedeni i prezentirani. Autor ipak, uz strane izraze navodi originalni tekst, ostavljajući tako svakom čitaocu eventualnu mogućnost da na svoj način tumači određene dijelove teksta ili da iz njih proširi uvid uz osnovno tumačenje. Jezgrovitost osnovnog sadržaja nikada nije razbijana, već je svaki prilog označen u tekstu, smješten u drugi dio i predočen pregledno u vidu tabele. Time je knjiga održala "ritam", osigurala dinamiku proučavanja i dobru prohodnost, bez obzira na obimnost i dubinu sadržaja. Dijelovi knjige su među sobom povezani u jednu koherentnu cjelinu, jer u svakom od njih postoji interesantan sadržaj, protkan saznanjima iz prethodnih dijelova. Izbor slika, grafičkih prikaza, ilustracija, doprinosi kvalitetu knjige i dodatno približava čitaocu njen sadržaj, jer slika ponekad zamijeni stotine riječi.

Najvažniji aspekt knjige za jednog pravника aktivnog u procesu nastave (kao što je autor ovog prikaza) je prisutnost pravne nauke u cijelom tekstu knjige, počevši od objašnjenja mnogih pojmova, formiranih još u rimskom pravu, preko pravnih radnji primjenjivanih od najstarijih vremena, a razvijenih u srednjem vijeku, sve kroz prizmu događanja vezanih za konja, pa do sankcija i neobičnih situacija koje su pratile život čovjeka u Bosni, njegov pravni položaj u odnosu na susjeda, poslovnog partnera, ili u odnosu na pravni

sistem koji je postojao u tadašnjem vremenu. Naša saznanja o svemu navedenom u mnogome se razlikuju od raspoložive udžbeničke literature koja se koristi u nastavi. Svaki student će, bez sumnje, mnogo lakše i prije zapamtiti i razumjeti složenu materiju ako mu je prezentirana na zanimljiv način i preko upečatljivih, ilustrativnih primjera, kakvih je mnoštvo u ovoj knjizi. Zato ona, u svakom pogledu, predstavlja respektabilan oslonac za dalja naučna istraživanja. Obilje ugovora i tužbi, primjera i epizoda, vezanih za zajednicu čovjeka i konja omogućavaju formiranje historijsko-pravnog okvira cijelog jednog perioda, u okviru kojeg se odvijao život srednjovjekovne Bosne.

Konj, kao "česnik" velikih seoba, pomažuć u osvajanjima, ali i običnim svakodnevnim poslovima, putovanjima, transportima, statusni simbol, snaga srednjovjekovnog razvoja, predmet ugovora, simbol bosanskog čovjeka: sve je to zaostavština jedne epohe, koju je Esad Kurtović prihvatio i u ime svih nas spasio od zaborava u knjizi "Konj u srednjovjekovnoj Bosni". Zašto je baš konj dobio ulogu "glavnog lika i nosioca radnje" knjige, iako je Bosna u srednjem vijeku obilovala vojskovođama, vladarima, poznatim karavanima, razvijenoj trgovini, bogatim rudama, određenim pravnim i ekonomskim okvirima i nizom drugih specifičnih obilježja jedne zemlje? Odgovor, možda, možemo potražiti u likovnim prikazima konja na stećcima, za koje je postojalo rašireno mišljenje da predstavljaju konje kao nosioce duša pokojnika. Znači li to da lik konja, opisan u mnogim životnim situacijama u knjizi predstavlja nosioca duše bosanskog srednjovjekovnog čovjeka? Epoha doživljena u duši autora, pretočena je kroz simbol te epohe u djelo koje će obilježiti trajnu uspomenu na konja u srednjovjekovnoj Bosni. U osnovi, historijsko djelo, ova knjiga pokazuje koliko je historija prisutna u mnogim drugim naukama i koliko se izučavanjem historije mogu proširiti vidici i razviti saznanja u pravu, ekonomiji,

historiji umjetnosti, političkim naukama, pa čak i u veterini. Upravo ova historijska poveznica u knjizi daje doprinos svim ovim naukama na jedinstven način: primjerima, situacijama, arheološkim svjedočanstvima, koje kroz cijeli srednji vijek oslikavaju figure konja. Ogroman fond izvorne građe, ugovora i tužbi, obrađen je, iskorišten i predložen tako da naučnim radnicima pruža mogućnost da u svojim oblastima koriste rezultate i saznanja knjige "Konj u srednjovjekovnoj Bosni", kako u teoriji, tako i u praksi, a naročito kao inicijalni impuls u daljem istraživanju. Umjesto preporuke određenoj ciljanoj skupini, nameće se osnovna ideja djela koje pomiče granice i u dubinu, u širinu, osvaja univerzalnu naučnu dimenziju i razvija svijest o potrebi očuvanja naslijeđa u funkciji sabirališta historijskog iskustva i zbornište općih odlika života, prikazanog preko zajednice čovjeka i konja tokom srednjeg vijeka.

Prof. dr. Dževad Drino i
Benjamina Londrc, MA

Radovi, Knjiga XVII/3 (Historija, Historija umjetnosti, Arheologija), Filozofski fakultet u Sarajevu, Sarajevo 2014, 509

Rezultati plodne istraživačke djelatnosti uposlenika i saradnika Filozofskog fakulteta u Sarajevu, odnosno Odsjeka za historiju, objelodanjeni su 2014. godine u okviru novog XVII broja eminentnog časopisa *Radovi* Filozofskog fakulteta. Već ustaljena praksa dvogodišnjeg objavljivanja novih naučnih dostignuća, te prikaza i osvrti na tekuću historiografsku produkciju iz oblasti historije, historije umjetnosti i arheologije i ovoga puta se drži utvrđenih principa i kreće se duž utabanog kolosijeka ranijih brojeva *Radova*. Urednik ovog izdanja časopisa je bosanskohercegovački medievist Esad Kurtović, članovi redakcije i redakcionog odbora su uposlenici i saradnici Odsjeka za historiju, dok je sekretar redakcije i ovaj put Emir O. Filipović. I

ovaj broj *Radova* je tradicionalno posvećen sjećanju na istaknute profesore Filozofskog fakulteta, ovoga puta na nedavno preminulog profesora Ibrahima Karabegovića (1931. – 2011.). U nastojanju da studentima prvog, drugog i trećeg ciklusa studija pružiti priliku studentima da svoje prve naučne korake ostvare upravo u časopisu njihove matične kuće i ovaj put je Redakcija imala puno razumijevanje za mlade istraživače i njihova naučna ostvarenja.

Posmatrajući sadržaj ove publikacije, pored već ustaljenih rubrika, u ovom broju je inkorporiran i dio naslovljen *Okrugli stol "Žene u srednjovjekovnoj Bosni"* (17-259). Radi se o publikovanju radova prezentiranih na naučnom okupljanju u organizaciji *Društva za proučavanje srednjovjekovne bosanske historije*, održanog 29. novembra 2012. godine na Filozofskom fakultetu u Sarajevu. Održavanjem ovog skupa, članovi Društva su nastojali afirmirati i predstaviti jedan segment bosanskog srednjovjekovlja koji se nalazi na marginama stručne literature, reklo bi se proporcionalno sa statusom žena u srednjem vijeku, te u povijesnim izvorima toga doba. Uvodni rad Peje Čoškovića *Krstjanice, bosanske redovnice, u očima savremenika* upravo potvrđuje to pravilo. Krstjanice su nosile dvostruko breme, pored činjenice što je srednji vijek ženski spol potisnuo u drugi plan, bosanske redovnice su se našle i na vjetrometini predrasuda od strane kršćanskih velikodostojnika. I u ovom slučaju se nameće zakonitost po kojoj ona strana koja pod svojim okriljem drži pisanu riječ može upravljati historijom. Suočen sa temom osuđenom na vizuru dijametralno suprotstavljenih savremenika, pred autorom je otvoreno široko polje mogućnosti u kojem plodno niču nesigurne pretpostavke. Čuvajući se pretencioznih zaključaka, Čošković tumači i pojašnjava dostupan fond izvornih podataka, opravdano etiketirajući temu sintagmom *šutnja jedne prošlosti*. Turobnu svakodnevicu medievalnog ropstva predstavila je Elmedina

Duranović u članku *Žene iz Bosne na tržištu roblja u Dubrovniku 1279-1301*, u kojem donosi pregled institucije ropstva na relaciji Dubrovnik – zaleđe, iz kojeg se nazire kako je postojao i dokument o vlasništvu nad robom koji se zvao *carta servitutis*. Obradujući slabo zastupljen segment ličnih imena, Enes Dedić u članku *Učestalost ženskih imena u srednjovjekovnoj Bosni* pravi jasne distinkcije između društvenog ranga, vjerske pripadnosti i vremenskog konteksta, kao primarnih parametara u karakterizaciji osoba. Kao rezultat autorove analize, nameće se zaključak kako se kod povlaštenih slojeva imenski fond pred kraj postojanja srednjovjekovne Bosne sastoji gotovo isključivo od imena preuzetih od Latina i Grka, dok su se kod nižih slojeva zadržala narodna imena.

Predstava žena na stećcima u srednjovjekovnoj Bosni, zapravo je sublimaciju dosadašnjih historiografskih saznanja, tumačenja i zapažanja iz perspektive Narcise Semić. U ambijentu materijalne kulture elaboriran je i članak zanimljive tematike Slavena Tadića *Nakit i nošnja u srednjovjekovnoj Bosni*. Autor posmatra tematiku nošnje, komparirajući bosanske uzorke sa evropskim pandanima, konstatirajući kako je u Bosni izgrađen karakterističan stil ukrašavanja odjeće nakitom koji se zrcali iz dubrovačkih izvora sintagmom *ad modi bosnensis*. Irfan Teskeredžić u članku *Dvorske dame u srednjovjekovnoj Bosni* definiše inkorporiranost bosanskog srednjovjekovlja u jedinstveni kulturni obrazac onovremene Evrope. Promatrajući ulogu dvorskih dama u životu srednjovjekovnog bosanskog plemstva, uočava se kako se ovaj trend, začet na području Francuske, preko srednje Evrope i Ugarske prelio i preko bosanskih granica, pri čemu se nameće zaključak kako je ova institucija na našem području bila zastupljenija nego to izvorni podaci pokazuju. Uzajamne veze bosanske države i zapadne Evrope kroz prizmu bračne politike vladajuće dinastije prati Nedim Rabić u članku *Maria...von Bosnien: bosanska vojvotki-*

nja-njemacka grofica. Ranija historiografska tumačenja po kojima bi Marija mogla biti sestra bana Stjepana II autor koriguje, te kalkulacijama dolazi do zaključka kako se radi o banovoj sestri. Još jedna ženska osoba na evropskom dvoru *Anna de Bosna de Regno Dalmacie–Ana od Švidnice* baštinila je naslov u vezi sa bosanskom državom. Rad se bazira na portretu ugarske kraljice Ane, žene kralja Karla IV i majke poljskog kralja Václava IV, a po mišljenju autora Amera Sulejmanagića naslov *de Bosna* je mogla steći u vidu poklona od Luksemburgovaca ili u obliku miraza od ujaka Ludovika I.

Članak Dženana Dautovića *Bosansko-ugarski odnosi kroz prizmu braka Ludovika I Velikog i Elizabete kćerke Stjepana II Kotromanića* razmatra zamršeno klupko Elizabetina miraza u vidu teritorija koji je zahvatao dio Huma između Cetine i Neretve. Autorova teza o nepovredivosti miraza pronalazi utočište u politici bosanskog bana i kralja Tvrtka I, koji nije nastojao da se domogne ovih posjeda. Uzajamne veze srednjovjekovne Bosne sa istočnim predjelima u vidu bračne politike vladajuće kuće u članku *O bugarskim princezama na bosanskom dvoru sa posebnim osvrtom na kraljicu Doroteju* razmatra Amer Dardagan. Ženidba bana Stjepana II sa bugarskom princezom nepoznatog imena, 1329. godine, prvi je pokazatelj direktnih veza između ta dva dvora, a zaključivanjem braka bana Tvrtka sa bugarskom princezom Dorotejom, 1374. godine, otisak je već čvrstih diplomatskih odnosa koje su ove dvije zemlje baštinile u XIV stoljeću. Analizirajući potencijalne veze Bosne sa češkom feudalnom elitom, Emir O. Filipović je zaključke svojih istraživanja predstavio u članku *Kćerka i unuk bosanskog vladara? Prilog prosopografiji Kotromanića*. Autor pod lupu stavlja navode o Heleni, odnosno Jeleni supruzi češkog vojvode Premeka I Opavskog, koja je nazivana *dedička* bosanska što bi značilo nasljednica bosanska. U zaključku svog istraživanja Filipović ističe kako je zbog

pomanjkanja izvora teško ustanoviti da li je Helena bila kći jednog od bosanskih kraljeva. Ukoliko bismo raspolagali sa podacima koji bi potvrdili takvo stajalište, onda bi ona prema hronološkoj dijagonali mogla biti kćerka kralja Stjepana Ostoje.

Mirniji i ugodniji kutak bosanskog srednjovjekovlja u radu naslovljenom *Krajevske svadbene svečanosti u srednjovjekovnoj Bosni* prezentirao je Marjan Drmač. Iznad praktičnog okvira svadbenih svečanosti u obliku rituala i ceremonijala, nazire se šira sfera tipologije bosanskog braka, od braka ustaljenog narodnim običajima, urezanog u latinsku terminologiju izrazom *si eris mihi bona*, do brakova dirigiranih katoličkim običajima i uvjetima u konturama onovremene evropske bračne prakse. Bosanskohercegovački historičar umjetnosti Husein Sejko Mekanović pažnju je usmjerio na okvir pod naslovom *Portret i nadgrobna ploča bosanske kraljice Katarine Kotromanić (1425. – 1478.) u Rimu*. Autor podupire ranija stajališta Arthura Schneidera, koji je utvrdio da portret mlade djevojke iz Kapitolinske galerije ne pripada bosanskoj kraljici Katarini, te otvara pitanje kraljičine posmrtno ploče i epitafa. *Životni put posljednje bosanske kraljice Mare nakon propasti Bosanskog kraljevstva* je tematski okvir o kojem se u historiografiji i ranije raspravljalo. Autor Senja Mahinić u članku donosi zanimljivu epizodu iz vremena kada je sjećanje na bosansku kraljevinu i njene vladare bilo svježije, to je vrijeme u kojem su predodžbe o slavnom kraljevstvu još uvijek treperile u očima savremenika, a glavni akteri su još uvijek tražili svoj kišobran ispod sumornih oblaka.

Ekonomsku djelatnost bosanskih plemkinja istražio je Semir Hambo kroz okvir *Samostalnost u poslovnoj inicijativi dvije bosanske vojvotkinje: Jelena Hranić i Jelena Nelipčić*. Polaznu tačku za svoj poslovni angažman, vojvotkinje su ostvarile udajama za najistaknutije feudalce bosanskog srednjovjekovlja Hrvoja Vukčića i Sandalja Hranića. Njihov

konkretni angažman uočava se nakon smrti muževa kada su prepuštene same sebi u vrtlogu poslovnog ambijenta srednjega vijeka.

Nastavljajući plodnu istraživačku djelatnost u oblasti manje poznatih srednjovjekovnih tema, Esad Kurtović u ovom broju *Radova* obrađuje segment *Najmljenije dojenice i odgoj malodobne djece u Dubrovniku i dubrovačkom zaleđu u razvijenom srednjem vijeku*. Autor na sačuvanim arhivskim uzorcima pokazuje kako je davanje djece na dojenje kod drugih osoba predstavljalo još jednu ekonomsku kariku Republike i zaleđa. Djecu su prvenstveno na dojenje davali bogatiji jer je za tu uslugu bilo potrebno izdvajati od 10 do 15 perpera godišnje, a trajalo je najduže 2-3 godine. *Posebnost pravnog položaja žene u bosanskom srednjovjekovlju* kroz prizmu srednjovjekovnog prava u segmentima braka i nasljeđivanja donose Dževad Drino i Benjamina Londrc. Dok je u onovremenoj Bosni egzistiralo običajno pravo, susjedne zemlje su imale kodificirane pravne akte, što dodatno otežava sagledavanje zadane problematike. Jasniju sliku položaja i prava žena u bosanskom pravnom ustrojstvu ponudila bi istraživanja studija slučaja.

U ustaljenoj rubrici naslovljenoj *Članci i rasprave* (263-382) u ovom izdanju *Radova* objavljeno je ukupno sedam članaka. Amra Šaćić potpisuje članak pod naslovom *Mithraism in the territory of today's Herzegovina*. Naime, kult staroperzijskog boga Mitre zasvjedočen je na četiri nalazišta u Hercegovini koja su predstavljala mjesta okupljanja tamošnjih vjernika, a datirani su u IV stoljeće. Najjači uticaj mitraizam je ostavio u istočnoj Hercegovini u koju je sporo prodirao kršćanski element zbog izoliranosti prostora. Tekst koji tretira vremenski okvir prodora kršćanstva pod naslovom *Kasnoantičke bazilike u Bosni i Hercegovini* djelo je Edina Veletovca. Problematika kasnoantičkih bazilika na području rimske provincije Dalmacije, odnosno na njenom unutrašnjem dijelu koji je obuhvatao Bosnu, predstavlja jedno od kla-

sičnih pitanja šireg tematskog okvira pojave kršćanstva na ovim prostorima. Posmatrajući ostatke bazilika po hronologiji njihova nastanka, uočava se kako su starije one u zapadnim i centralnim dijelovima Bosne, pri čemu se zrcali kako je širenje kršćanstva teklo upravo iz dalmatinskih centara, koji su pored mora bili bliže na udaru novih kulturnoloških tekovina sa zapada. Članak *Vlasi Pilatovci* autora Esada Kurtovića predstavlja još jednu kariku u lancu spoznaje o vlasima u srednjovjekovnoj Bosni. Na uzorku nastanka Pilatovaca posmatramo ustaljeni princip razgranjavanja katuna i izdvajanja novog katuna, krajem XIV stoljeća. U to vrijeme ova vlaška skupina kao svog seniora priznaje bosanskog kralja, međutim od tridesetih godina njihovi seniori su predstavnici istaknute vlasteoske porodice Kosača. Kao stanište vlahi Pilatovaca, autor ubicira naselje Pilatovci u okolini Bileće. Poput ostalih vlaških katuna i Pilatovci se bave karavanskom i kreditnom trgovinom, te drumskim razbojništvom.

Zanimljivu epizodu iz Austro-ugarskog perioda, sa podacima o životu tadašnjih službenika mimo kabinetskih stolova, prezentira Amila Kasumović u članku *Čovjek iz sjene: Eugen Sladović pl. Sladoevicki*. Aktivnosti Eugena Sladovića u oblasti pravnih nauka uslovile su da dosadašnja stručna literatura promatra samo taj okvir njegova života. Iako nije spadao u red najistaknutijih službenika, Eugen je, kako u Sarajevu, tako i u manjim sredinama sticao simpatije običnih ljudi sa kojima je često dolazio u dodir. *Obitelj u modernoj Bosni i Hercegovini iz perspektive pedagogije* Herbarta Spencera obradio je Mitsutoshi Inaba. Rad dijagnosticira i raščlanjuje koliko je uticaj pedagogija Herberta Spencera imala na pedagošku naučnu misao u Bosni i Hercegovini XX stoljeća. Analizirajući članke u časopisima i knjigama, autor promatra koliko se koristilo Spencerovo mišljenje o pedagogiji i njenom objektu, to jest u odnosu između roditelja i djece. *Prilog proučavanju stradanja Bošnjaka i Hrvata Prijedora*

1992. godine ponudio je Amir Kliko. Ovim pristupom autor prikazuje model stradanja Bošnjaka i Hrvata Bosne i Hercegovine kroz prizmu prijedorskog uzorka, demonstrira promjenu etničke slike okupiranih teritorija, koncentracione logore i ostala ratna naličja. Članak deskriptivnog naziva *Prsten za glavu aždaje: Sarajevo u strateškim ciljevima Republike Srpske 1992. – 1995.* autora Mesuda Šadinlije prikazuje presjek glavnih aktivnosti koju su se odvijale od početka opsade Sarajeva do 1995. godine, prateći pri tome i sve ratne aktivnosti i političke poteze koji su se geografski odvijali na području Bosne i Hercegovine, a čije su posljedice imale izravnu vezu na ratna dejstva u Sarajevu.

U rubrici *Prikazi, recenzije i osvrti* (387-459) objavljeno je ukupno dvadeset tekstova koji opisuju, vrednuju naučna dostignuća i promovišu najnovija izdanja iz oblasti historije, historije umjetnosti i arheologije. U dijelu časopisa pod naslovom *Aktivnost Odsjeka za historiju* (463-490) publikovano je ukupno šest tekstova koji pobliže upoznaju čitalačku publiku sa djelatnostima uposlenika, suradnika i studenata Odsjeka za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Okrugli stolovi *Zemlje antičkog Ilirika prije i poslije Milanškog edikta*, *Žene u srednjovjekovnoj Bosni*, *Znanstveni skup Nijemci u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini–Nova istraživanja i perspektive*, samo su neka od naučnih okupljanja koja su organizovana u režiji Odsjeka za historiju. U posljednjoj rubrici *In Memoriam* (495-497) objavljen je prilog u znak sjećanja na vrsnog medievistu Tibora Živkovića, koji je preminuo 2013. godine.

Sublimirajući istaknuta zapažanja sa stranica ovog broja *Radova*, kristališe se zaključak kako se radi, u naučnom kontekstu, veoma bogatom izdanju. Svojom sadržinom, novim dostignućima, revidiranjem ranijih tumačenja, ova publikacija nudi šarenilo tematskih, hronoloških i metodoloških štiva. Prilagođavajući jezik struka koje se bave istraživanjem raznih vidova ljudske prošlosti,

autori su, pored pripadnika struke, obezbijedili i širu čitalačku publiku. Spoj istaknutih, afirmiranih i iskusnih povjesničara, povjesničara umjetnosti i arheologa sa mladom generacijom naučnika koja gravira prve otiske svoga naučnog djelovanja pokazao se kao kvalitetan naučni sastav koji je kroz ovo izdanje dopunio historiografske šupljine.

Enes Dedić, MA

Dr. sc. Osman Jašarević, *Alibi kao dokazno sredstvo u krivičnom postupku, Pravni fakultet Univerziteta u Travniku, Kiseljak* 2009.

Alibi u krivičnopravnoj praksi ima značajnu ulogu pri utvrđivanju stvarnog činjeničnog stanja i često ishod postupka zavisi od okolnosti da li je alibi osumnjičenog/optuženog potvrđen ili ne. Bez pravilnog utvrđivanja činjeničnog stanja, a samim time i ulaska u sferu alibija osumnjičenog/optuženog, ne možemo očekivati pravilnu i pravičnu presudu, niti zadovoljenje vječitog nastojanja da nedužna osoba ne bude osuđena.

Pojam alibija je široj javnosti, uglavnom, poznat kroz književno stvaralaštvo i filmska ostvarenja, dok se stručna javnost sa pojmom alibija ne susreće jako često u udžbenicima. Naime, mnogi udžbenici, posebno oni domaćih autora, alibi ili ukratko spominju ili ga često izostavljaju. Zbog toga možemo konstatovati da knjiga *Alibi kao dokazno sredstvo u krivičnom postupku* predstavlja prvo, cjelovito djelo, kojim se institut alibija predstavlja u više dimenzija: teoretsku i praktičnu, nacionalnu i komparativnu, pravnu, kriminalističku i psihološku.

Knjiga je plod dugogodišnjeg radnog iskustva autora, ali i njegove, možemo reći životne opredijeljenosti na cjelovitom, kvalitetnom i svestranom istraživanju brojnih relevantnih pitanja koja se odnose na tematiku alibija, što potvrđuje činjenica da je tema autorovog magistarskog rada nosila naziv *Do-*

kazivanje alibija u pretkrivičnom i krivičnom postupku, a doktorska disertacija, koja je kru na njegovog istraživačkog rada na ovu temu, *Alibi i njegovo mjesto u krivičnom postupku*. Samim time, autor je ovom knjigom objedinio sva svoja postojeća saznanja i istraživanja na tematiku alibija.

Sa tehničkog aspekta posmatrano, knjiga sadrži 427 stranica teksta, od čega je predgovoru i uvodu posvećeno 19 stranica, bibliografiji 25 stranica, a izlaganja su popraćena sa 316 podnožnih napomena. Nezanemarljiv je broj knjiga, stručnih časopisa, članaka i spisa koji su pobrojani u bibliografiji jer se čitateljstvu i istraživačima daju značajne informacije o izvorima saznanja o ovoj tematici.

Strukturalno, knjiga je podijeljena na sedam dijelova, koji predstavljaju logičnu cjelinu: Alibi sa historijskog, lingvističkog stanovništva i pojavni oblici u praksi, Teoretsko metodološke razrade teme, Alibi u krivičnom postupku u odnosu na istinu i laž, Kriminalistički i krivičnoprocesni aspekt alibija, Psihološkopravni aspekt utvrđivanja alibija, Komparativni sistemi krivično-procesnog prava, s osvrtom na alibi i Naučno istraživanje alibija kao dokaznog sredstva.

U prvom dijelu knjige (25.-41.) autor daje historijski, lingvistički i fenomenološki osvrt na pojam alibija. Nakon što je predstavio historijski razvoj ovog instituta, autor je na iscrpan način izložio shvaćanje ovog instituta brojnih autora koji su relevantni kako za krivičnopravnu, tako i za kriminološku teoriju, ne zaobilazeći niti lingvističku zonu njegovog poimanja. U fenomenološkom osvrtu na institut alibija, autor ističe da su se u doktrini iskristalizirale dvije vrste alibija: istiniti i odbrambeno-lažni, gdje radi lakše shvatljivosti za svaki od njih daje praktičan primjer.

Drugi dio knjige (41.-123.) posvećen je teoretsko-metodološkim razradama istraživane teme, gdje nakon što ističe temeljne metodološke postavke istraživanja alibija, te njegov zadatak, predmet i cilj, autor kroz sedamnaest slučajeva iz sudske prakse bivše

Jugoslavije, Austrije, Švedske, Sjedinjenih Američkih Država i Haškog tribunala, prikazuje primjere alibija i njihov značaj.

Treći dio knjige (123.-165.), sastoji se iz tri cjeline. U prvoj se autor bavi sučeljavanjem alibija sa dva vrijednosna suda: istinom i laži. Iako njihovo poimanje zaista nosi vrijednosni, subjektivni element, autor napominje, kako su obje ove vrijednosti u krivičnom postupku objektivizirane kroz temeljna načela krivičnog postupka. Objе ove vrijednosti mogu biti glavno obilježje alibija, jedna isključujući drugu. U ovaj dijelа rada, koji ima predznak "filozofski", autor uključuje i kriminalističku dimenziju, pa nastoji objasniti kako poligraf laži može da doprinese utvrđivanju istine, a samim time potvrđivanju ili obaranju nečijeg alibija. Druge dvije cjeline trećeg dijela knjige, posvećene su poimanju alibija kao dokaza i alibija kroz *Zakon o krivičnom postupku*. Iako strukturalno razdvojene, ove dvije cjeline su logički povezane, jer svaka od njih nastoji dati odgovor na pitanje da li alibi možemo smatrati dokaznim sredstvom u krivičnom postupku ili on ima samo indikativnu vrijednost. Da je autor bliži poimanju alibija kao dokaznog sredstva, svjedoči i činjenica da kao argument za svoj stav navodi položaj alibija u krivičnoprocesnom pravu SAD-a, pri čemu ga ističe kao način odbrane.

Četvrtim dijelom knjige (165.-303.) nastoji se predstaviti kriminalistički i krivičnoprocesnu dimenziju alibija. S tim u vezi, prvi naslov četvrtog dijela knjige nosi naslov "Kriminalistika i kriminalističke procedure istraživanja alibija u okviru krivičnih djela". Tako autor obrazlaže kriminalističko-taktičke procedure provjeravanja i utvrđivanja alibija, te operativno-taktički značaj utvrđivanja alibija. Nadalje, predstavlja i činjenice koje ukazuju na tačnost alibija, a koje su relevantne u krivičnom postupku. Na taj način povezuje istraženo sa novom cjelinom u ovom dijelu rada, koja se odnosi na krivičnoprocesnu dimenziju alibija. S tim u vezi,

daje pregled posebnih istražnih radnji u vezi sa alibijem, te međunarodnu krivično-pravnu i kriminalističku saradnju na istraživanju istinitosti alibija.

Posljednjom cjelinom, kojom se nastoji prikazati odnos krivičnog i krivičnoprocesnog prava, sa osvrtom na alibi, autor djelimično, izlazeći iz okvira svog istraživanja, široko analizira odnos ove dvije grane prava. Zanimajući tu opasku, temeljna vrijednost ovog dijela rada se ogleda u ukazivanju na ulogu subjekata krivičnog postupka u otkrivanju alibija, kao i na značaj utvrđivanja mjesta, vremena i načina izvršenja krivičnog djela u utvrđivanju alibija.

Peti dio rada (303.-323.), koji je vrijedan pohvale, potvrđuje širinu istraživačkog polja autora, s obzirom da on u ovom dijelu rada izlazi iz čisto pravničkih ili čisto kriminalističkih okvira i ulazi u psihološko-pravnu sferu. Svakako je bitno, za analiziranje iskaza osumnjičenog/optuženog u pogledu pitanja gdje je bio u vrijeme učinjenja krivičnog djela ili šta je radio, pokušati shvatiti njegove psihološke determinante, a i podsjetiti se na pogreške prilikom prisjećanja u toku davanja alibija, koje mogu doprinijeti njegovoj neistinitosti. Svakako su to relevantni elementi koje svaki sudija treba razmotriti prije dovođenja alibija u vezu sa dokazima i činjenicama, te prilikom njihovog vrednovanja.

Šesti dio rada (323.-363.) je komparativne prirode, te se njime daje uporednopravni pregled rješenja pravne regulacije instituta alibija u SAD-u, Švedskoj, Srbiji, Sloveniji, Njemačkoj, kao i prikaz pravnog položaja alibija u domaćem krivičnom pravu.

U zaključnom, sedmom dijelu knjige (363.-373.), autor ističe svoj stav da je vrijednost alibija u rasvjetljenju istine očigledna, kako u teoriji, tako i u praksi. Zaključak je autora da bi se zbog svoje važnosti u utvrđivanju istine i on trebao proglasiti dokaznim sredstvom i kao takav integrisati u zakone o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini.

Iz svega prethodno navedenog možemo zaključiti da je ovom knjigom tematika alibija izložena na prihvatljiv način koji je čini interesantnom i korisnom policijskoj, sudskoj, generalno pravničkoj, ali i široj čitalačkoj javnosti, odnosno svima onima koji tragaju za modusom otkrivanja istine, koju autor višestruko spominje kao temeljnu vrijednost.

Ena Kazić, MA

Okrugli sto: "Godine razvoja i integracije–2000 godina od namjesništva Publija Kornelija Dolabele u provinciji Dalmaciji", Filozofski fakultet, Udruženje za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih i klasičnih civilizacija BATHINVS, Sarajevo, 14. – 15. 11. 2014.

Ovaj dvodnevni skup produkt je plodne saradnje Filozofskog fakulteta u Sarajevu i Udruženja za proučavanje i promoviranje ilirskog naslijeđa i drevnih i klasičnih civilizacija BATHINVS iz Sarajeva.

U momentu kada brojne institucije u regionu i svijetu obilježavaju 2000 godina od života prvog Rimskog cara Augusta, organizatori su sasvim opravdano odlučili da u središte svoje pažnje stave ličnost Publija Kornelija Dolabele, koji je ostavio dublje tragove na ovim prostorima i značajniji je od samog Augusta. Neposredan povod za organizovanje ovog skupa bilo je obilježavanje 2000 godina od namjesništva Publija Kornelija Dolabele, koji je kao namjesnik u rimskoj provinciji Dalmaciji posebno zaslužan za izgradnju cesta. Upravo zbog njegove krupne uloge u rimskoj provinciji Dalmaciji, kojoj je pripadala i Bosna i Hercegovina, na okruglom stolu su aktualizirana brojna pitanja o Dolabelinom životu i radu, Iliriku u I stoljeću nove ere, infrastrukturnoj djelatnosti na području Ilirika, te o pravnoj historiji Dalmacije u I stoljeću nove ere.

Svoje radove na Okruglom stolu izložilo je 17 učesnika, sa Univerziteta u Sarajevu, Mostaru, Tuzli, Zenici, Travniku, Istočnom Sarajevu, Prištini, Novom Pazaru, Beogradu, i Zagrebu. Skup je otvorio prof. dr. Sanjin Kodrić, voditelj Centra za naučnoistraživački rad i stručne aktivnosti Filozofskog fakulteta u Sarajevu i, pozdravljajući učesnike, istakao važnost ovakvih okupljanja za našu nauku, te uputio čestitke Odsjeku za historiju i Organizacionom odboru skupa. Potom se prisutnima obratio i prof. dr. emeritus Enver Imamović koji je pohvalio rad nekoliko generacija prisutnih naučnih radnika i izrazio nadanje da će ovakvih i sličnih pozitivnih aktivnosti biti još više u budućnosti. Uvodne riječi i pozdrave prisutnima uputili su i prof. dr. Salmedin Mesihović i viša ass. Amra Šaćić, MA, koji su govorili o važnosti tematike samog skupa, ali i o uloženoj trudu organizatora.

Radni dio Okruglog stola otvorio je prof. dr. Salmedin Mesihović, rukovodilac Kolegija starog vijeka na Odsjeku za historiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu, koji je obradio temu *Familija Publija Kornelija Dolabele*. Organizatori su se potom opredijelili za dva izlaganja, u prvom je Ivana Božić, MA obradila temu *Lik i djelo Publija Kornelija Dolabele*, referirajući se na "Annales" Kornelija Tacita, dok su drugi referat podnijeli Jesenko Hadžihasanović MA i Edo Mešić, koji su prezentacijom teme *Rekognosciranje antičkih lokaliteta na području Kiseljaka* dali korektan pregled lokaliteta na navedenom području. Sljedeće izlaganje imao je dvojac sa Odsjeka za historiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, prof. dr. Bego Omerčević i ass. Mersiha Imamović, MA, koji su izložili rad pod nazivom *Urbanizacija bosanskohercegovačkih prostora u vrijeme rimske uprave*. Uslijedili su pojedinačni referati Sande Hasagić koja je obradila *orijentalne kultove na prostoru provincije Dalmacije*, te ass. Dijane Beljan, MA *Antroponimi u ilirskom jeziku*. Uvaženi latinista, doc. dr. Drago Župarić prezentirao je zanimljivu raspravu *Prve kršćanske zajed-*

nice Jeruzalem, Antiohija, Rim. Dženan Brigić, MA govorio je o *uticaju podizanja trajnih naselja i uzgoja žitarica na razvoj putnih komunikacija*, dok je mlada kolegica sa katedre za arheologiju Filozofskog fakulteta u Sarajevu Emina Čalija, BA u svom radu prezentirala *pregled cesta u BiH prije namjesništva P. K. Dolabele u odnosu na ceste za vrijeme njegovog namjesništva*.

Drugi dan Okruglog stola svojim izlaganjem otvorila je viša ass. Amra Šaćić, MA, koja je znalački govorila o *procesu romanizacije u prvom stoljeću nove ere u unutrašnjosti rimske provincije Dalmacije*, dok je Maja Pandža, MA obradila tematiku *cirkuliranja rimskog novca u I stoljeću u unutrašnjosti Dalmacije*. Pažnju prisutnih je privukao i Edin Veletovac, MA govoreći o *Oktavijanovom osvajanju Zapadnog Ilirika kroz percepciju kasnoantičkih izvora*. Potom je nastupio doc. dr. Samir Aličić, gost sa Pravnog fakulteta Univerziteta u Novom Pazaru, koji je u svom inspirativnom izlaganju obradio *SC Pegasianum- senatsku odluku donijetu u prvom vijeku nove ere na prijedlog pravника Pegaza*. Završetak ovog skupa obilježen je izlaganjem prof. dr. Dževada Drine sa Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici i više ass. Benjamine Londrc, MA sa Pravnog fakulteta Univerziteta u Travniku, koji su prisutnima nastojali približiti *značaj činovničke karijere klasičnih rimskih pravnika u provinciji Dalmaciji*.

U okviru programa Okruglog stola upričena je posjeta izložbi pod nazivom "Infrastrukturalna slika rimske provincije Dalmacije", koja je, pod pokroviteljstvom Udruženja "Bathinvs", postavljena u prostorijama Histo-rijskog muzeja u Sarajevu.

Rad skupa je solidno popraćen od strane medija, te iznenađujuće velikog broja studenata dodiplomskog i postdiplomskog studija sa Odsjeka za historiju. Posebne pohvale dobili su mladi članovi Udruženja BATHINVS: Edin Veletovac, Tijana Križanović, Sanda Hasagić, Dženan Brigić, Ivana Božić i Benja-

mina Londrc–kojima je ovo prvi projekat od osnivanja Udruženja.

Na kraju radnog dijela skupa podijeljene su zahvalnice svim učesnicima skupa, ali i Nadzornom odboru Udruženja "Bathinvs", ujedno i recenzentima, prof. dr. Salmedinu Mesihoviću, prof. dr. Dževadu Drini i višoj ass. Amri Šaćić, MA, koji su pružili veliku pomoć i podršku u organizaciji skupa.

Svi prezentirani radovi će biti objavljeni u Godišnjaku Udruženja "Bathinvs".

Uz činjenicu da je ovim skupom na najbolji način obilježena značajna godišnjica iz starije prošlosti ovih prostora–2000 godina od namjesništva Publija Kornelija Dolabele u provinciji Dalmaciji–čime se, nesumnjivo, daje izuzetan doprinos aktualizaciji ove tematike uopće–treba posebno naglasiti da je samo njegovo održavanje i okupljanje tolikog broja mladih istraživača dobar primjer kako se slične manifestacije i radni skupovi, uz dobru volju, htijenje i zalaganje zainteresovanih, mogu uspješno organizovati bez obzira na tešku situaciju u kojoj se nalazi visoko obrazovanje u BiH.

Prof. dr. Dževad Drino,
Benjamina Londrc, MA

Tešanjski odgovor: odbrana 1992.-1995. i njene interpretacije. Amir Brka (prir.), Tešanj: Centar za kulturu i obrazovanje, 2014., 198 str.

Tokom rata za Bosnu i Hercegovinu nekoliko se gradova u našoj zemlji posebno iskazalo herojskim otporom agresoru. Jedan od tih gradova je i Tešanj. Danas, nažalost, umjesto da se primjer Tešnja uzima kao simbol pravednog suprotstavljanja zlu velikodržavnih ideologija, agresije, genocida i etničkog čišćenja – u našem javnom prostoru i u medijima dominiraju istupi, napisi i sadržaji kojima se na svaki mogući način pokušava kompromitirati i ocrniti uloga branitelja ovoga grada i njegove okoline, što se posebno intenziviralo u posljednjih nekoliko godina. Potpuno

svjesni da se tu ne radi samo o historijskom negacionizmu i krivotvorenju povijesnih činjenica, već i o pokušaju "sigurnosno-političke destabilizacije unutarnjih odnosa na tešanjском prostoru u sadašnjem i budućem vremenu", Tešnjaci su na neutemeljene optužbe, klevete i krivotvorine odgovorili i ovom knjigom, zbornikom od ukupno trinaest radova koje potpisuju ugledne i stručne osobe, najvećim dijelom organizatori odbrane i nosioci ključnih vojnih i civilnih funkcija u ratnom periodu.

Ovaj zbornik se, dakle, odnosi na odgovor Tešnja na agresiju i genocid od 1992. do 1995. godine (i to više nego uspješan odgovor, uprkos izuzetno teškim uvjetima), ali isto tako, on je i odgovor na sistematsku kampanju podrivanja temeljnih vrijednosti i autoriteta odbrane Bosne i Hercegovine, koja je u stvari samo suptilniji, podliji, prljaviji i, reklo bi se, puno opasniji nastavak agresije, u kome se kao oružje koriste mediji i propaganda.

Najveći broj priloga u ovom zborniku predstavljaju pismene verzije izlaganja sa posebnog okruglog stola, održanog u Tešnju u januaru 2014. godine, a uz njih su pridodata još tri priloga sa sličnom tematikom, ranije izložena u drugim prigodama. Zbornik se, tako, sastoji od ukupno trinaest priloga.

Pored *Uvodne riječi*, koju potpisuje priredivač Amir Brka, objavljeno je obrazloženje odluke Jedinствене organizacije boraca Tešanj o organizaciji okruglog stola o aktuelnoj političkoj i sigurnosnoj situaciji na prostoru općine Tešanj, a zatim slijede i sami tekstovi izlaganja – Mirsad Čeman: *Globalni aspekt na mikropplanu: tešanjски odgovori devedesetih* (13-36), Esad Jašarević: *Značaj odbrane Tešnja u očuvanju državnosti Bosne i Hercegovine* (37-59), Ismet Avdić: *Presjek političkog i bezbjednosnog stanja u općini Tešanj 1992. godine* (60-66), Nedžad Korajlić: *Uloga i značaj policije u Tešnju u odbrani Bosne i Hercegovine* (67-79), Izudin Handžić: *Odlazak Srba iz Tešnja, sa akcentom na jesen 1993. godine* (80-89), Husein Galijašević: *Rat*

i nacionalna struktura radnika u tešanjскоj "Pobjedi" (90-95), Mujo Avdić: *Integrisanje prognanika u strukture države na tešanjском prostoru, sa akcentom na prognanike iz dobojskog kraja* (96-100), Sakib Kurtić: *Stradanje boraca i civila na tešanjскоj teritoriji 1992-1995. godine* (101-110), Sakib Kurtić: *Dva-deset godina od opsade tešanjско-maglajskog prostora* (111-126), Fuad Šišić: *Navodni ratni zločini u Tešnju i medijsko-politička manipulacija* (127-143), Mirsad Abazović: *Senzacionalizam u medijima?* (144-150), Dželal Ibrahimović: *Refleksije povodom zbivanja u i oko Tešnja danas* (151-167), te Suad Huskić: *Uticaj podrivanja političko-sigurnosne situacije na unutrašnje odnose i razvoj općine Tešanj* (168-174). Na kraju knjige su navedene biografije autora/izlagača (*O autorima*, 177-187) i prilozi – dvije rezolucije Općinskog vijeća Tešanj (*Rezolucija o odbacivanju svih neutemeljenih optužbi i insinuacija koje pojedini mediji povremeno iznose protiv općine Tešanj*, od 30. XI. 2006. g., te *Rezolucija o odbrani u periodu 1992-1995. godine* od 30. I. 2013.), kao i *Zaključci* sa spomenutog okruglog stola.

Imajući u vidu ogromnu važnost, ali i aktuelnost teme i problema kojim se ova knjiga bavi, spomenute zaključke ćemo prenijeti u cjelosti:

1. "Odbrana Tešnja imala je stratešku važnost u očuvanju državnosti Republike Bosne i Hercegovine. Organizirana je u skladu sa svim sistemskim i međunarodnim normama, kao odbrana ustavnopravnog poretka države, njene cjelovitosti i nezavisnosti, također i zaštite svih građana – bez ikakve razlike među njima po bilo kojoj osnovi.
2. Izuzetan značaj za odbranu, naročito u početku agresije, imala je i SJB Tešanj. Taj se doprinos odbrani, uz sve ostalo, posebno manifestirao u očuvanju sigurnosti cjelokupnog stanovništva i razoružavanju nelegalnih formacija (naoružanih od strane JNA) kao agresorove pete kolone.

3. *Kroz orkestriranu medijsku hajku u javnosti se, međutim, ustrajno nastoji plasirati neistina o tobožnjem protjerivanju Srba sa prostora općine Tešanj, iako odlazak Srba iz Tešnja nije imao karakter progona i nasilja, i stoga se ne može komparirati, a kamoli izjednačavati s onim što se kao progon i teror nad nesrpskim stanovništvom, prvenstveno nad Bošnjacima, zbivalo širom BiH (na primjer u susjedstvu: u Tesliću i u Doboju). O ovome svjedoče i pokazatelji o nacionalnoj strukturi onih koji su radili u tešanjskim upravnim organima, u zdravstvenim i drugim institucijama, kao i u namjenskoj proizvodnji.*
4. *Odlazak Srba iz Tešnja proveden je organizirano od strane agresora – u okviru projekta tzv. etničkog inženjeringa, i dogodio se ponajvećma u periodu u kojem je narod na tešanjskoj teritoriji trpio najteže stradanje tokom agresije (jesen 1993. godine).*
5. *Već dugo se, dakle, ostvaruje – a u posljednje vrijeme kulminira – monstrozno osmišljena žestoka politička i medijska manipulacija kroz koju se Tešanj nastoji prikazati kao sredina u kojoj su počinjeni zločini nad Srbima. Međutim, povijesna je istina da su Tešnjaci i prognanici koji su se ovdje zatekli (blizu 30.000) bili žrtve agresije, a u njoj i brojnih zločina (pojedinačna i masovna stradanja civila, uglavnom počinjena upotrebom nedozvoljenih borbenih sredstava).*
6. *Začuđuje, i za nas je neprihvatljivo da se, pri tom, pristupa i institucionalnim mjerama zbog navodnih zločina u Tešnju, a da se teški ratni zločini nad ovdašnjim stanovništvom ne tretiraju adekvatno od nadležnih državnih organa i institucija. Također je zbunjujuća i nerazumljiva bezmalo općenita ravnodušnost, ili barem šutnja bh. patriota, a posebno je za osudu besprizorna pojedinačna i grupna podrška ovakvim tendencijama – koja dolazi čak i iz samoga Tešnja.*
7. *Uvjereni smo da Tešanj nije slučajno odbran za ova iskušenja, jer je ova sredina povijesno svijetao primjer održanja bosanske i općecivilizacijske duhovnosti u njenim najboljim vrijednostima. Tešanj je danas iznova snažan primjer svakovrsnog poduzetništva i društvene otvorenosti. I upravo je zbog svega toga Tešanj određen kao meta ovih ataka – kojima je stvarni i krajnji cilj rušenje države Bosne i Hercegovine.*
8. *Kroz sve se neminovno nameće zaključak daje Tešanj u ovom slučaju paradigmatički primjer, pa i test za mogućnost nastavka rušenja Bosne i Hercegovine – i kao države i kao društva, a u skladu sa velikosrpskim ciljevima zapisanim, uz ostalo, i u drugom memorandumu SANU.*
9. *Usljed svih ovih zbivanja producira se ne mala zbunjenost kod dijela bh. stanovništva, pa i prilično snažne negativne tendencije na samom tešanjском prostoru.*

ru, što može dovesti do ozbiljnije destabilizacije unutarnjih odnosa u Tešnju i, u konačnici, proizvesti sumnju u čistotu herojske odbrane u toku agresije 1992-1995. godine i vrlo negativno, pa i pogubno djelovati na našu budućnost.

10. Stoga apeliramo na sve bh. patriotske snage, i pojedinačne i skupne, da pred ovim izazovima zatomimo razlike – nacionalne, političke i svake druge koje nužno postoje i koje su dobrodošle u pluralnim društvima kakvo je i naše, da objedinimo cjelokupnu pozitivnu energiju i da ne dopustimo da nas metode specijalnog rata protiv Bosne i Hercegovine zavedu na put ka opasnom ugrožavanju naše budućnosti. Državne organe i institucije pozivamo da svoju ulogu obavljaju profesionalno – u skladu sa činjenicama, neupitnim argumentima i dokazima, a od medijskih subjekata tražimo da se profesionalno i odgovorno odnose spram povijesnih istina koje su očigledne i materijalno potvrđive. U suprotnom, bit će olakšana realizacija cilja snagama koje i dalje, kao i u periodu agresije, vrše destrukciju naše domovine.”

Svemu ovome se, zaista, nema šta dodati – izuzev poziva da se ovakve poruke moraju shvatiti krajnje ozbiljno.

Lokalnoj zajednici u Tešnju se, osim toga, mora odati posebno priznanje na visokoj svijesti koju je iskazala na ovakav način, dajući epigonima agresorskih ideologa i zločinaca iz 1990-tih ponovo dostojan odgovor.

Bilo bi lijepo da ovdje završimo ovaj prikaz, ali valja kazati još nešto, možda neugodno: neke druge lokalne sredine, nažalost, nemaju takvu svijest kakvu je iskazao Tešanj; konkretno, mi u Gračanici. Možda ne tolikim intenzitetom kao u slučaju Tešnja, ali falsifikatorska propaganda ne šteti ni nas: već odavno, tako, možemo čitati i slušati o

“protjerivanju Srba” iz Lendića i Gornje Ločinje, o postojanju nekakvih “logora za Srbe” u Domu kulture ili osnovnoj školi “Hasan Kikić”, o tome da je pravoslavna crkva u Gračanici “oštećena granatom sa muslimanskih položaja”, a parohijski dom (Popova kuća) “miniran od strane muslimanske vojske”, itd. itd. Ma koliko se nama takve optužbe činile apsurdnim, valja imati na umu da one često dolaze i sa nekih relevantnih i referentnih adresa (recimo, Srpske patrijaršije kao najvišeg duhovnog autoriteta srpskog naroda), te će kao takve i kod mnogih stranih, nepristrasnih autora biti ako ništa drugo, a ono barem ozbiljno razmotrene, pogotovu još ako se sa druge strane nailazi samo na šutnju. Šutnja je znak odobravanja, davno je rečeno.

Zbog svega toga, ignorancija lokalne zajednice u Gračanici – u prvom redu boračkih organizacija, predstavnika vlasti, društava i organizacija i svih nas u cjelini – ne samo da je potpuno nerazumljiva, nego je i za svaku osudu. Moramo imati na umu da u savremenom, postmodernom svijetu koncept nekakve apsolutne istine, koja će jednog dana, uprkos svim lažima, kao, sama “isploviti na površinu” – jednostavno ne postoji. Kao istina se uzima ono što masovno bude prihvaćeno kao istina i ono što će se na koncu doživljavati kao istina, a očito je da su značajne snage upregnute u “oblikovanje” i “prilagodbu” te istine, onako kako to odgovara nekim (meta)politikama, u čijim koncepcijama nema ni Bosne i Hercegovine ni Bošnjaka. Stoga je krajnje vrijeme da se probudimo i ugledamo na neke, očito naprednije sredine, poput Tešnja, te i sami poduzmemo određene korake u ključnim, strateškim stvarima, od kojih u konačnici zavisi i naš opstanak na ovim prostorima.

Edin Šaković, prof.

